

8. Sociální zabezpečení

Metodika:

Údaje v této kapitole pochází z administrativních zdrojů dat a jsou přebírány od Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV).

8.1. Důchody

Důchodové pojištění zajišťuje občany pro případ stáří, invalidity nebo při ztrátě živitele. Ze základního důchodového pojištění se poskytují důchody starobní, invalidní a pozůstalostní.

Plný starobní důchod může být pobírán buď po dosažení důchodového věku, a pak se jedná o řádný starobní důchod, nebo v zákonem stanovené době před dosažením důchodového věku, a pak se jedná o *předčasný starobní důchod*. Nárok na řádný i předčasný starobní důchod je zároveň podmíněn získáním potřebné doby pojištění. Při odchodu do předčasného důchodu je důchod krácen v souladu s tím, kolik času zbývá do dosažení důchodového věku.

Při nesplnění potřebné doby pojištění na plný starobní důchod může pojištěnec po dosažení určené nižší doby pojištění a vyššího zákonem stanoveného věku pobírat *poměrný důchod*.

Vdova/vdovec má nárok na *vdovský/vdovecký důchod* pod podmínkou, že zesnulý byl poživatелеm starobního nebo invalidního důchodu anebo ke dni smrti splnil podmínky potřebné k nároku na invalidní nebo starobní důchod, anebo zemřel následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání). Pokud nejsou splněny zvláštní podmínky pro další výplatu vdovského/vdoveckého důchodu, nárok na tyto důchody zaniká po jednom roce.

Důchody mohou být vypláceny samostatně, a pak se jedná o tzv. *sólo důchody*. Vdovské a vdovecké důchody mohou být vypláceny *v souběhu* se starobním nebo invalidním důchodem.

Více viz zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

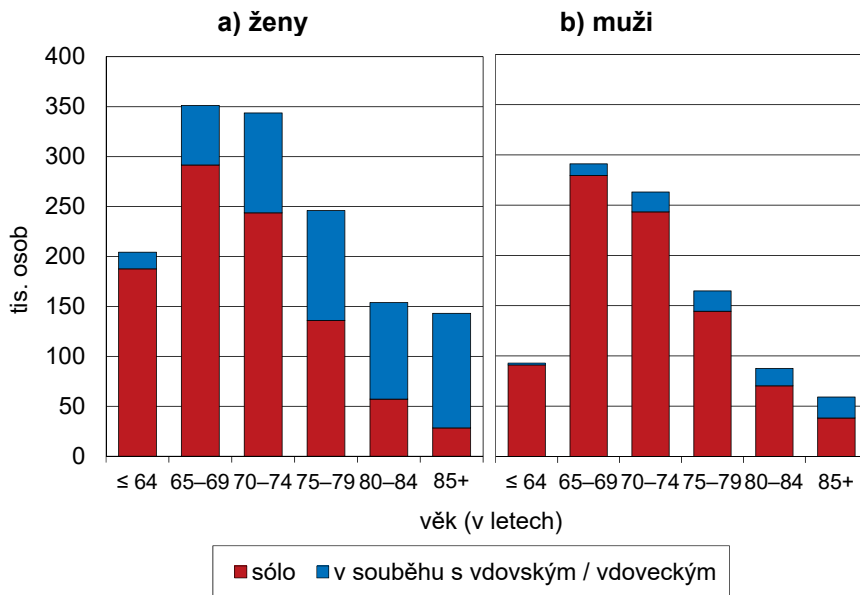
Podle údajů České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ) pobíralo v Česku ke konci roku 2020 některý z důchodů 2 881,4 tisíce osob, což odpovídá 26,9 % populace. Přes 2 400 tisíc osob pobíralo důchod starobní. Počet starobních důchodců meziročně klesl o 14,3 tisíce, v roce 2020 tak pobíralo starobní důchod (včetně souběhu s vdovským nebo vdoveckým) 1 442 tisíc žen a 959 tisíc mužů.

Zatímco u mužů došlo k mírnému nárůstu počtu starobních důchodců (o 2,4 tisíce osob), u žen byl zaznamenán pokles počtu příjemkyň o téměř 17 tisíc.

Mezi starobními důchodci převažují ženy, z deseti osob pobírajících v roce 2020 starobní důchod bylo šest žen. Toto vyšší zastoupení žen mezi důchodci souvisí jednak s tím, že se v průměru dožívají vyššího věku a také s tím, že především v minulosti odcházely do důchodu dříve než muži.

Průměrný věk starobních důchodců (za obě pohlaví dohromady) činil 71 let. Průměrná doba pobírání řádného starobního důchodu byla u žen 28,5 roku, u mužů byla o devět let kratší.

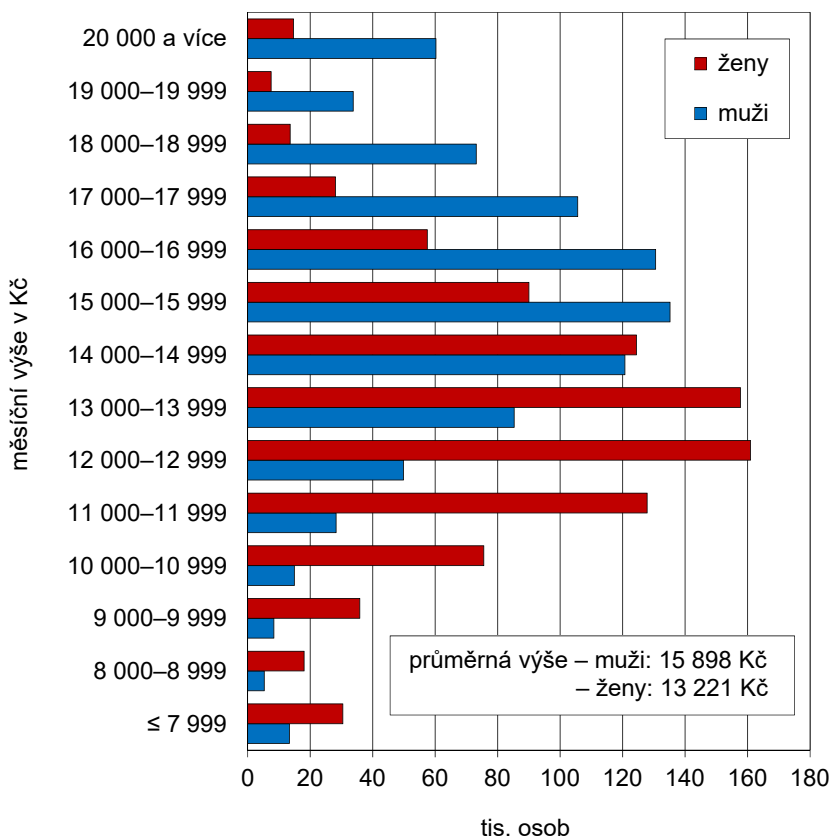
Graf 8.1 Příjemci starobních důchodů podle věku k 31. 12. 2020

Zdroj: ČSSZ

Tři čtvrtiny (1 811 tis.) starobních důchodců pobíraly starobní důchod samostatně a zbylá jedna čtvrtina pobírala starobní důchod zároveň s pozůstalostním důchodem. Mezi muži a ženami se tento podíl ale výrazně liší. Zatímco ženy pobíraly starobní důchod v souběhu s vdovským důchodem v 35 % případů, mezi muži pobírajícími starobní důchod dostávala zároveň vdovecký pouze desetina.

Graf 8.2 Příjemci starobních důchodů podle měsíční výše k 31. 12. 2020

Zdroj: ČSSZ

Pozn.: pouze plné starobní důchody vyplácené sólo (bez souběhu s vdovským nebo vdoveckým důchodem)

Počet i podíl osob odcházejících do předčasného starobního důchodu roste. Ze všech nově přiznaných plných starobních důchodů v roce 2020 bylo přiznáno předčasně 37 %. Odložený odchod do důchodu naopak využilo pouze 0,7 % ze všech nových starobních důchodců. V roce 2020 pobíralo 653 tisíc osob starobní důchod, který byl v minulosti přiznán předčasně, tedy 27 % ze všech příjemců plného starobního důchodu. Před deseti lety tvořili příjemci předčasných starobních důchodů 19 %.

Ke konci roku 2020 pobíralo v Česku celkem 621 tisíc osob vdovský nebo vdovecký důchod. V naprosté většině případů (92 %) se jednalo o seniory (ve věku 65 a více let). Ze všech vdovských / vdoveckých důchodů bylo pouze 25 tisíc (4,1 %) vypláceno samostatně, dále 589 tis. bylo vypláceno v souběhu se starobním důchodem a necelých 7 tisíc v souběhu s invalidním důchodem. Ze všech příjemců vdovských či vdoveckých důchodů tvořily ženy 84 %.

Průměrná výše plného starobního důchodu (sólo) dosáhla v prosinci 2020 částky 14 502 Kč, meziročně vzrostla o 7,5 % (absolutně o 1 015 Kč) a představovala tak 40 % průměrné hrubé mzdy. Průměrný důchod je u žen dlouhodobě nižší než v případě mužů. V prosinci 2020 dosahoval průměrný starobní důchod žen (vyplácený sólo) úrovně 83 % stejného druhu důchodu u mužů, v absolutním vyjádření to bylo téměř o 2 700 Kč méně.

8.2. Zařízení sociálních služeb

Domovy pro seniory poskytují dlouhodobé pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

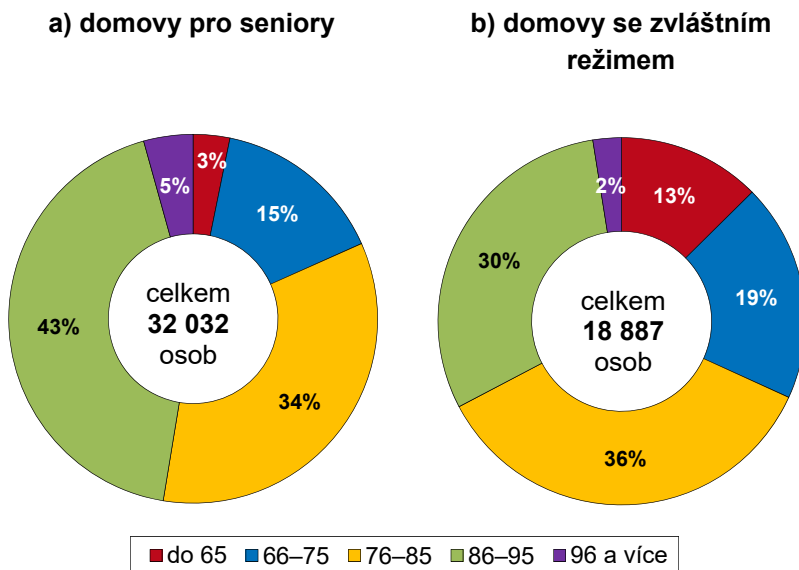
Domovy se zvláštním režimem poskytují dlouhodobé pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu chronického duševního onemocnění, závislosti na návykových látkách, osobám s Alzheimerovou nemocí, stařeckou demencí a dalšími typy demencí, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

Více viz § 34 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Ke konci roku 2020 žilo bezmála 51 tisíc seniorů (2,5 % ze všech osob ve věku 66 a více let) v některém ze zařízení sociálních služeb. Nejčastější pobytovou službou jsou domovy pro seniory, ve kterých žilo ke konci roku 2020 celkem 32 tisíc osob, v domovech se zvláštním režimem to bylo téměř 19 tisíc osob (z toho 16,5 tisíce seniorů).

Zatímco v domovech pro seniory převládali klienti ve věku 86 až 95 let (43 %), v domovech se zvláštním režimem mírně převažovala věková skupina 76 až 85letých (36 %). Pro seniory méně typickou pobytovou sociální službou jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením, ve kterých ke konci roku 2020 žilo 2,3 tisíce seniorů (z celkového počtu 11 tisíc klientů těchto domovů). V chráněném bydlení pobývalo 690 seniorů a 290 jich bydlelo v azylovém domě.

Graf 8.3 Klienti zařízení sociálních služeb podle věku k 31. 12. 2020

Zdroj: MPSV

Kapacita domovů pro seniory se za posledních 8 let mírně snížila (z 37,5 tis. lůžek na 36,5 tis. v roce 2020), naopak počet lůžek v domovech se zvláštním režimem se více než zdvojnásobil (z 10,7 tis. v roce 2012 na 22,2 tis. v roce 2020).

Každoročně je evidován vysoký počet neuspokojených žádostí o umístění v pobytovém zařízení sociálních služeb. Nejedná se ale o skutečný počet žadatelů, neboť většina si zpravidla podává více žádostí najednou. V roce 2020 bylo evidováno 55,7 tisíce zamítnutých žádostí o umístění v domově pro seniory a 24,3 tisíce žádostí v případě domovů se zvláštním režimem.

8.3. Příspěvek na péči

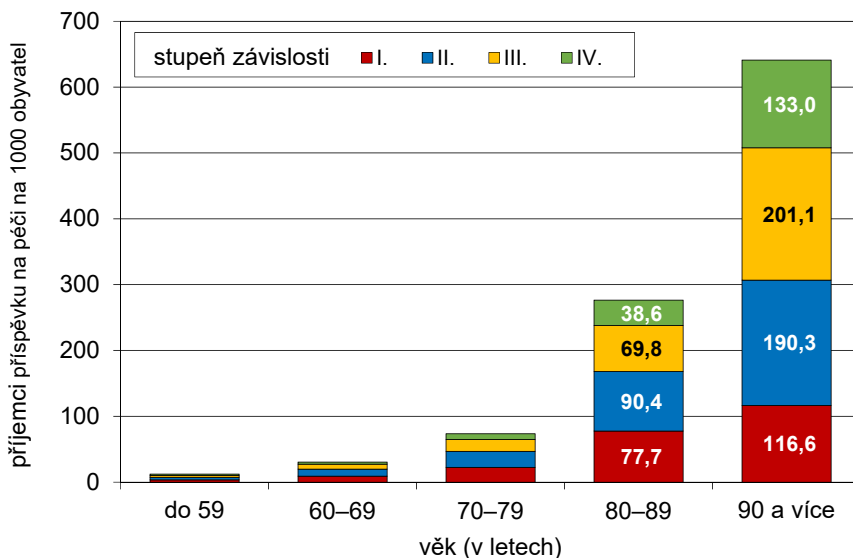
Příspěvek na péči je sociální dávka poskytovaná na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Příspěvek na péči je určen lidem, kteří z důvodu nepříznivého zdravotního stavu potřebují pomoc druhé osoby při zvládnání základních životních potřeb v rozsahu stanoveném stupněm závislosti. Stupeň závislosti se hodnotí podle počtu základních životních potřeb (mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost), které osoba není schopna zvládat.

V prosinci roku 2020 pobíralo v Česku celkem 263 tisíc seniorů příspěvek na péči, což představuje 73 % ze všech příjemců tohoto příspěvku. V přepočtu na populaci mělo přiznaný nárok na tuto dávku celkem 10 % seniorů ve věku 60 a více let. Se zvyšujícím se věkem se ale podíl příjemců výrazně zvyšuje. Ve věkové skupině 80–89 let pobírá příspěvek na péči 28 % osob, ve věku nad 90 let téměř dvě třetiny obyvatel.

Žen starších 60 let bylo s příspěvkem na péči bezmála 180 tisíc, mužů stejného věku téměř o sto tisíc méně (83 tisíc). Nejčastěji se jednalo o příspěvek na péči druhého stupně závislosti (86 tisíc), dále 72 tisíc osob pobíralo příspěvek na péči prvního stupně, 68 tisíc mělo příspěvek pro třetí stupeň závislosti a necelých 37 tisíc osob dosáhlo na příspěvek pro nejvyšší stupeň závislosti.

Příjemci mohou pomocí příspěvku na péči na základě vlastní svobodné volby hradit profesionální sociální služby nebo jej použít k pokrytí nezbytných nákladů při zajištění péče v rodině. V případě, že žije daná osoba v pobytovém zařízení sociálních služeb (např. v domově pro seniory), dostává příspěvek na péči přímo poskytovatel služeb. Ze všech příjemců příspěvku na péči ve věku 60 a více let využívala pětina (55 tisíc osob) služeb sociální péče v pobytovém zařízení, mezi příjemci příspěvku na péči pro čtvrtý stupeň závislosti to byla polovina.

Graf 8.4 Příjemci příspěvku na péči na 1000 obyvatel daného věku v prosinci 2020

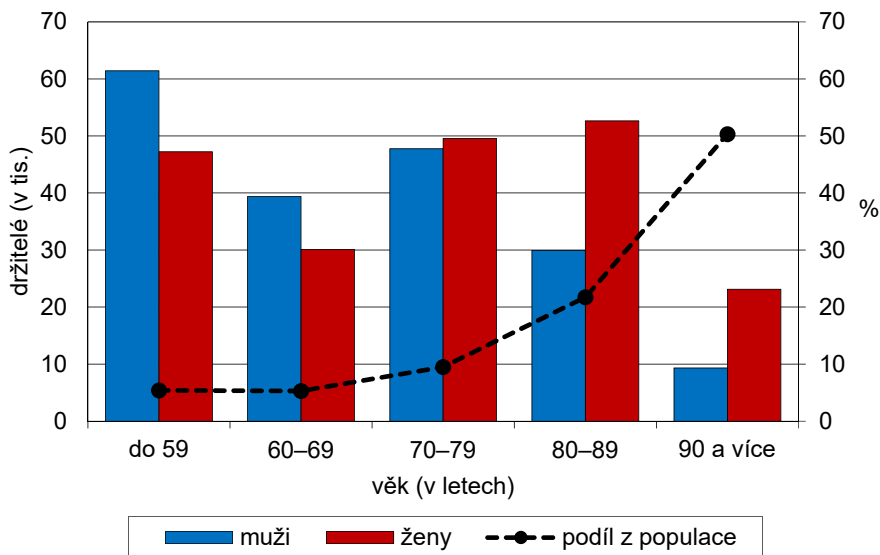

Zdroj: MPSV

8.4. Senioři s průkazem OZP

Nárok na *průkaz osoby se zdravotním postižením (OZP)* má osoba s tělesným, smyslovým nebo duševním postižením charakteru dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, které podstatně omezuje její schopnost pohyblivosti nebo orientace, včetně osob s poruchou autistického spektra. Výhody pro držitele průkazu jsou odstupňovány podle toho, zda se jedná o průkaz TP (středně těžké postižení), ZTP (těžké postižení) nebo ZTP/P (zvláště těžké postižení s potřebou průvodce). Více viz § 34 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

Graf 8.5 Držitelé průkazu osob se zdravotním postižením v prosinci 2020

Zdroj: MPSV

V prosinci roku 2020 bylo mezi seniory (ve věku 60 a více let) 281,8 tisíc držitelů průkazu osoby se zdravotním postižením. Z toho bylo 155,4 tisíc žen a 126,4 tisíc mužů.

Nejčastějším druhem průkazu u seniorů je ZTP, který mělo 209,9 tisíc osob, dále průkaz ZTP/P mělo 47,5 tisíc osob a průkaz TP 24,4 tisíc. Celkově představovali držitelé průkazů OZP 10 % seniorské populace, zastoupení ale výrazně roste s věkem. Ve věkové skupině 90letých a starších měl průkaz osoby se zdravotním postižením každý druhý. Senioři tvořili celkem 72 % všech držitelů průkazu osoby se zdravotním postižením.

Počet držitelů průkazu nemusí představovat skutečný počet osob se zdravotním postižením, protože ne všichni lidé, zejména ve vyšším věku, vyhodnotí výhody s průkazem spojené jako užitečné, např. pokud vzhledem ke zdravotnímu stavu již nikam necestují. Naopak vyšší zájem může být o parkovací průkaz pro osoby se zdravotním postižením, na který mají nárok osoby s průkazem ZTP a ZTP/P.